561

محرری: ن. آ. روباکین.

مخلوقاتده زور وقورقنچلی حکمتلرنک ظاهر بولو

واقعه‌لری

جغرافیه‌نی کمالت اوزه بلور ایچون معین؛
ییر آستنده، هواده، صوده، کوکده بولغان
عادتدن طش واقعه‌لرنی سویله‌ر کتابدر.

برنچی جزء

مترجمی: شهاب‌الدین بن عبدالعزیز رحمة‌اللین.

معارف نظارتی امری بله مکتب، مدرسه‌لر کتب خانه‌لرنك بولنماقغه رخصت بیرلگان.

٦نچی کره باصمه‌سندن ترجمه قیلندی.

ناشری: کتابچی حسینف ورثه‌لری.

КАЗАНЬ.
Электро-типографія „УРНЭК“
1909 г.

قزانده،
„اورنده‌ك“ مطبعه‌سی.

مخلوقاتده زور وقورقنچلی حکمتلرنڭ ظهوری.

موندن یوز یل ئلك مصر مملکتنده صوغش بولغان: فرانسوزلار مصری‌لار بله صوغش قیلغانلر. بوصوغشده بر سبب بله فرانسوزلارغه صوسز چول‌لك صحرا آرقلی چغارغه وسفر قیلورغه طوغری کیلگان. مصر مملکتنده‌گی صحرا قم‌لقدر: آنده نی صو،نی اوسه طورغان آغاچ ونباتات ذاتندن-هیچ نرسه یوق. بو ییر بیك قزو بولا. قویاش شول قدری فرانسوزعسکرین قزوی بله یاقغان‌که،حتی‌که صولوش آلورغاده حاللری بولماغان.اول وقتده توش آوشغان ایکان، صالدات‌لار بو صحرادن بیك اوزاق بارغان‌لار-بولار بیك آچقغان‌لار-آندنده بیگره‌ك بولارنی یولسز قمدن بارو هم صوسزلق حالدن تایدرغان، کوب صالدات‌لار بتونله‌ی بارا آلماس بولوب یغلوب اولب قالغان‌لار.

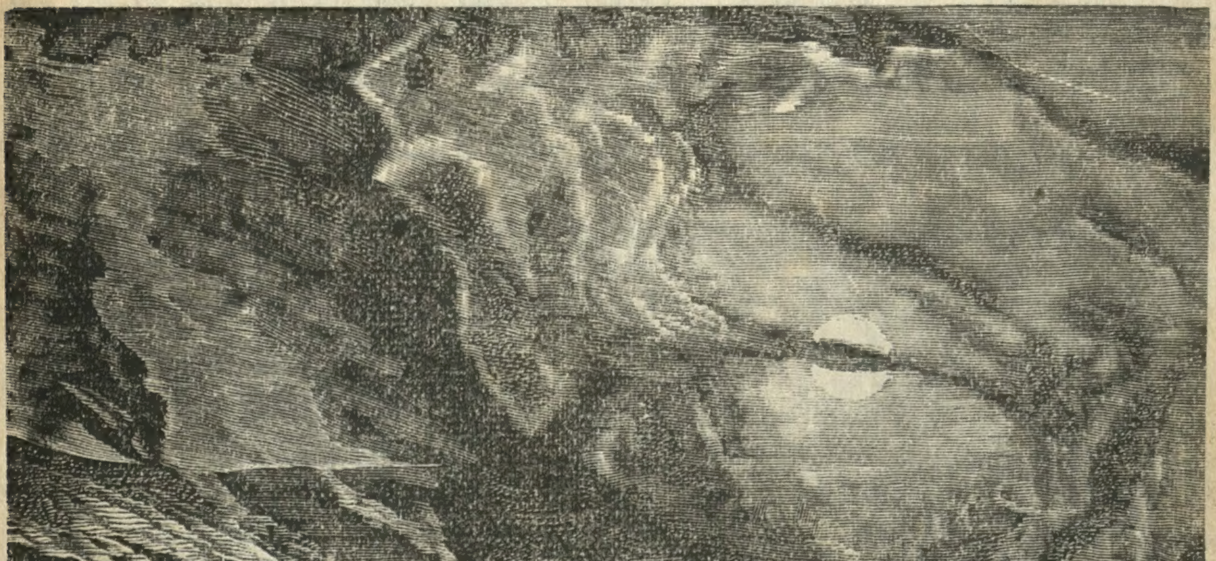

موناغنه آلده-یراقده هیبت صاف صولی برزور کول کورنگان، کول تیره‌سنده گوزل آغاچ‌لار،اوزون-اوزون خرما آغاچ‌لاری، آغاچ‌لار توبنده هیبت آپپاق-آپپاق ایولر.

صالداتلار «صو! صو!» دیوب قچقرشوب، بار کوچلرین جییوب کول‌گه - صوغه تابا یوکرشکان‌لر.

بو حالده موندی اش واقع بولغان: آلار نی قدری صوغه آشغوب باروب یتارگه یوکورسه‌لرده صو همان اولگیچه آلاردن یراق بولغان - آول ایولری آلاردن یراقغه تابا کیته بارغان - کول‌گه نی قدری تیز بارسه‌لارده باروب ایرشه آلمغانلار - بولای بار کوچلرین جییوب آشغوب بارو بیك عذابلاندرغان یورو آؤر بولغان.

اما واقعده، بوعسکر بارغان توشده هیچ بر وقتده بر نیندی کول بولمغان. «کول» دیب کورگان نرسه‌لری کوزگه کورنش گنه بولغان. کیچ بولغانده، قویاش توبان توشکاچ، کولده آولده، کول تیره‌سنده‌گی یاشل آغاچلارده - بارچه‌سی غایب بولغان‌لار؛ ایکنچی کونده توش وقتی یته باشلاغاچ صالداتلار ینه‌ده اولگی کورنش شیکللینی کورگانلر.

موندی کورنش‌لر بیك سیره‌ك بولمی - موندی کورنش‌لرنی کوب خلق اوّل زمانده‌ده کورگانلر؛ حاضرده‌ده کوره‌لر؛ مونی چوللك صحراده طوروچی عرب‌لر کوبره‌ك کوره‌لر؛ بوکورنش‌لر «میراژ ره‌شه» دیب آطالا. عربچه «سراب» در. موندا‌ین ره‌شه‌لر دینگزده‌هم ییر اوستونلده بولا. جلی هم صالقون‌اقلیم‌لرده‌ده بولا اما هر وقتده طن هوا وقتنك بولا.

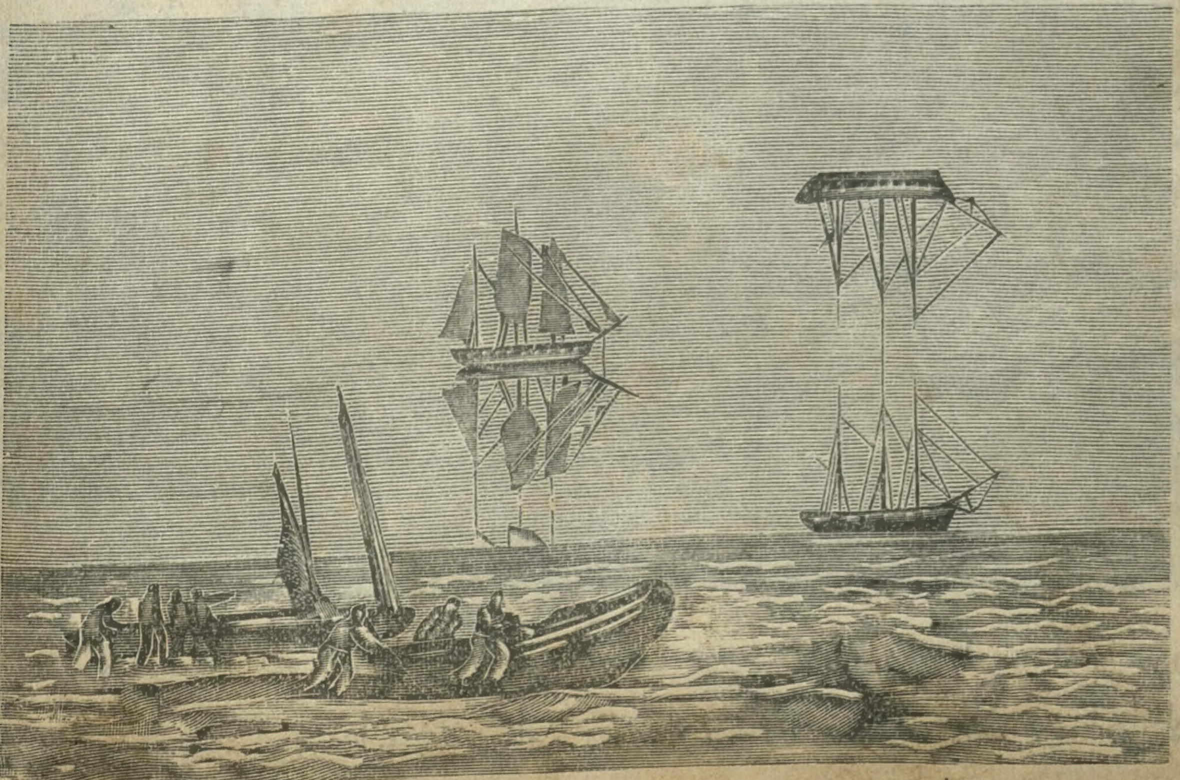

(۲ شکل) دیگزده‌گی کورنش یا که میراژ کاراب‌لار کوزگوده‌گی شیکالی توشه.

بو ننداین کورنش‌لرنی اوز کوزی بله کوروچی‌لر کوب عجایب حال‌لر سویلی‌لر؛ مثلا، بر وقتنی شمالی دینگزده پراخود باراطورغانده هوا طن بولغان. شول چاقده کوك طرفده هواده بر کاراب بارغانی کورنگان؛ کاراب، بار فارز کیندرلرین جه‌یگان بارا‌ده - بارا. اول کارابده کشی‌لرده، طوب‌لارده بارلغی آیورم آچق کورنگان. کاراب صوده یوزوب بارغان شیکللی هواده یوزوب بارغان.

پراخودداغی دیگزچی‌لر بیله هوا کارابن کوبُ‌کاچ قورقشقان‌لار. آنك اوستونه خلق آراسنده - ئلله نیندی کوزگه کورنه طورغان کاراب بار ایمش - دیب خبر طارالمش ایدی. ایندی، بو - ولی آندی خبرنك مصداقی کوز آل‌لارنده بولدی.

بس قورقشوب کاپیتاننی چاقورغان‌لار؛ اول کایوتندن چقوب یوغاری هواغه قاراغاچ اشنی آڭلاغان.

هواداغی کاراب بو پراخودغه کوبدن توگل اوچراب اوزوب کیتکان بر کاراب‌نك نه‌ق اوزی شیکللی بولغان. حتی هوا کارابی‌نك یازوی‌ده قارشی اوچراغان کاراب یازوۋی کبك بولغان. قارشی اوچراغان کاراب کوبدن کوزدن یوغالغان بولغان؛ اما هواده آنك صفتی کوزگوده‌گی شیکللی کورنوب طورغان.

اول کاراب پراخوددن بو وقتده آلتمش چاقرمده بولغان؛ بو سببدن کورنماسلك مسافه‌ده بولغان. اما هواده‌غی صفتی کوزنورلك بولغان. گویه شولای اوق بولور ایدی، مثلا، یوقارو هواغه بیك زور کوزگو منگروب قویولسه، آنارغه قاراغاچ ییر یوزنده‌گی نرسه‌لر کورنور ایدی. بعض وقتده طن هواده شوندی کوکده‌گی زور کوزگو مثالنه ایله‌نه.

بس پراخودده‌غی دیگزچی‌لر آڭلادیلرکه، بو هواده‌غی کاراب ئلله نیندی اوزینه بر تورلی، مطلقا، کوزگه‌گنه کورنه طورغان نرسه توگل ایمش. بلکه اول وقتده دیگز اوستونده اوچراب یوزوب کیتکان دیگز اوستنده‌گی کاراب‌نك صورتی ایمش، هوا اول وقتده، کوزگو شیکللی، کارابنی‌ده، دولقونلرنیده هم دیگزنك اوزنده کورساتکان.

بر رسام سیاحتی وقتنده هواده بتون بر شهر کورگان،- درحال کسه‌سندن کاغد، کرانداشن آلغانده توشرگان، هواداغی شهر کوزدن غائب بولغاچ، رسام بارا طورغانٌ یولینه یونه‌لگان، بر نیچه ساعتلر بارغاچ، طاو آرتندن بر شهر کورنگان؛ چنلاب قاراسه، اول شهر مونڭ هوادن کاغدگه توشرگان شهری‌ایمش، ــ هواغه ییردن توشکان ایمش.

پیتربورغدن اوتوز سیکز چاقرم ییرده دیگز بوینده «آرانیین-باآوم» اسملی کچره‌ك بر شهر بار؛ بوشهردن پیتربورغ آز آزغنه کورنه؛ لکن، بعض وقتده، هواده بتون پیتربورغ کورنه، اول چاقن هواده، کوزگو ده‌شیکللی، نیڤا یلغه‌سی- ایسکی صابوری اوزینڭ آلطونلی توبه‌سی بله، کارابلری، پراخودلری بله- بتونلای کورنه. کم‌ده کم بو کورنشنی- یعنی میراژنی ایـڭ اوّل کورسه، بیك عجبسنه؛ بعض بر کشی قورقه‌ده توشه. اول میراژنی بر نیچه مرتبه کورگان کشی بیك عجبسنمی،- عادی بر نرسه کورگان‌دای طورا.

عادتده کورمه‌گان، آڭلاماغان نرسه‌نی کورگاچ، کشی معجزه‌دن، کرامتدن صانی باشلی؛ امابرنیچه مرتبه کورب آڭلاغاچ، عجبسنودن طوقتی.

دیگز چیلرنڭ کوبوسی سویلیلرکه:- هواده کاراب صورتی بعض وقتده ماچتاسی (ماشی) بله یوقاری تابا کورونه؛ امـا بعض وقتده توبان تابا کورونه-دیوب. بو واقعه هم هوا کوزگو شیکللی صورت توشرگانلکدن (انعکاسدن) بولا؛ مثلا: کوزگونی باش توبه‌سنه طوتساڭ، اوزڭنی باشڭ بله توبان تابا کوررسن، آیاقلـرڭ یوغاری تابا بولور؛ کوزگونی قارشگده طوتساڭ، اوزڭ نیچوك آیاقغه باصوب طوراسڭ شولای کوررسڭ- یعنی آیاقلرڭ توبـان تابا طورر. بر دیگزچی آتاسی‌نڭ کارابن هواده ماچتالـری توبان تـابـا حالن کورگان؛ اول کاراب بو دیگزچی‌دن اول چـاقده قرق چاقرم مسافه‌ده بولـغان؛ اما صو اوستنده‌گی کاراب‌نڭ اوزی کورنمی ایـکان. پاریژده ۱۸۸۹ نچی یلغی ڤیستافکه‌دن قالغان «ایفل» نڭ تیمر باشنه‌سی (مناره‌سی) نـڭ صورتی هواغه کوله‌گه‌سی، گویه کوزگوگه توشکان شیکللی توشه؛ نتاکه رسمده کورسه‌تلگان.

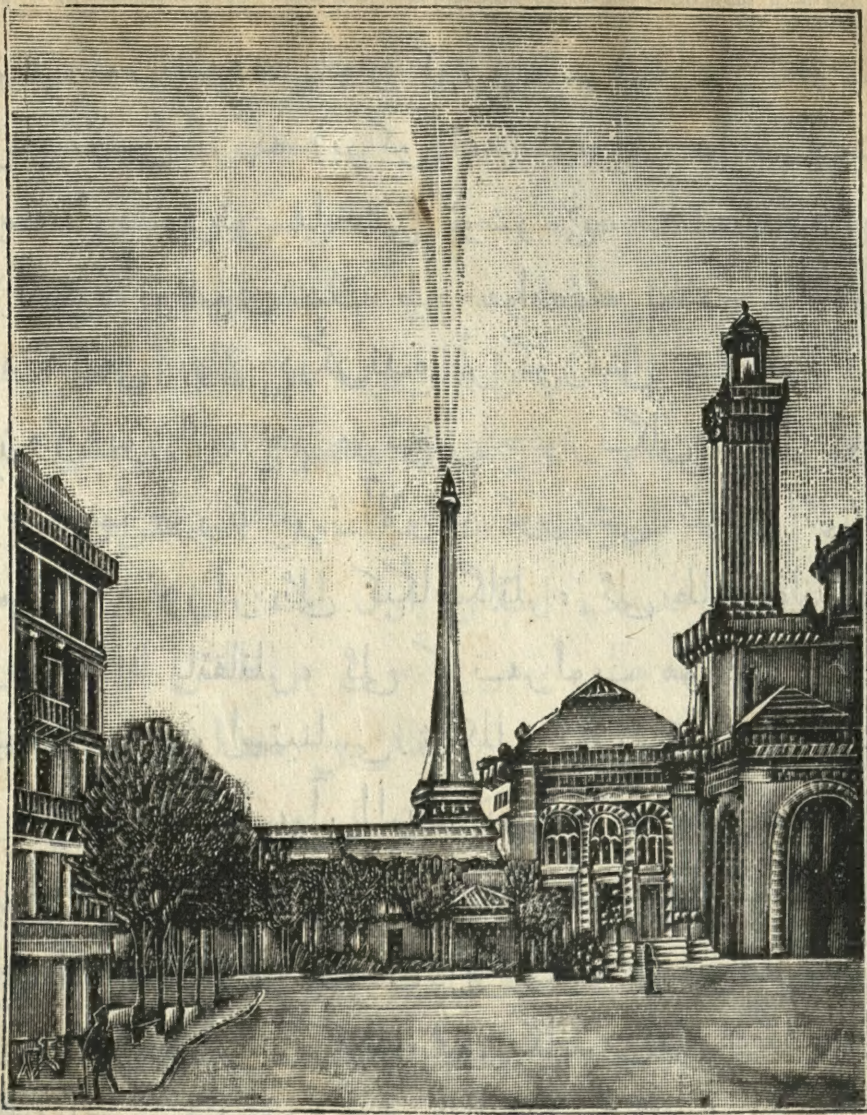

(شکل ٣) «اییفل» باشنەسی (منارەسی) پاریژدە صورتی
کوك گە، کوزگوگە توشکان شیکللی، توشە.

بعض وقتلی، نرسەنڭ صورت کورنشی یوغارودن بولمیچە یانندن توشە، مثلا: شۋیتسار یە (اسۋیچرە) دە «ژینیۋا» کولندە بر بارژا یوزگان، شولوق وقتلی آنڭ بلە ینەشەاوز ینڭ کولەگەسی یوزب یورگان نتاککە، مثلا، براو زور کوزگو قارشوسندن اوتوب کیتسە کوزگودە آنڭ کولەگەسی یورب کیتە.

کوزگونڭ یخشیسی هەم ناچاری بولا. هوادە توشکان نرسە صورتی هم بعض وقتدە آچق، بعض وقتدە طونق بولا. هر کمگە معلومکە، بعض وقتدە هوا طن چاقلی دیگز هەم کوزگو شیکللی تیگز (دولقونسز) طورا؛ شول چاقدە دیگز اوستینە کوك هم دیگز یاغالری صورتی توشە. دیگزنڭ طن طورغان چاغی یاخشی کوزگو مثاللی

اگر دیگز آزغـنه بولسه‌ده طولقونلانسه، آنده توشکان نرسه‌لرنك صورتـلری کورنسه‌ده، ناچار کورونه ــ بر یالت ایتوب کورنوب کیته، برجیینوسی برگه (برکوچاغه) اویوله. هوا هم شولای‌اوق هر وقتده نرسه‌نك صورتن یاخشی توشرمی. نرسه‌نك صورتی هواده یاخشی (آچق) توشوی بیك طن هواده‌غنه بولادر.

بر دیگزچی بوز دیگزنده بر کورنش کـورگـان: دفعة طاولر، زور بوزلر، هم جزیره‌لر کورنـگان. آلار گویه‌که، دیگز اوستنك آصلنوب طورغانلر؛ آلارنك کورنشی ئلیدن ئلی اوزگارگان: طاولر هم زور بوزلر ئلی کیگایـگانلر، ئلی طارایغانلر، ئلی توبان توشوب دیگزگه یاتقانلر، ئلی کوتـه‌رلوب هواغـه کیتـکانلر، ئلی کیگایوب کرپیست استیناسی شیکللی تش ـ تش بولغانـلر؛ بعض مینوتده یغاچلق بولوب، آرالرنده یرتقچ حیوانلر کورنگان،ـ آیولار بوریلر، أتلر هم قوشلر کورنـگان. ینه‌ده شول یرتقچ‌لر قوشلرنك صورتلری ئلیدن ئلی آلشنغان: بر توبـان توشوب، بر یوغاری کوته‌رلوب، گویه بولوطقنه سیکرگان کبك، یوریگانلری کورنـگان.

ایتالیه‌نك جنوبنده میسسین زالیڤنده (کورفزنده) قویاش چقغان وقتلارده ینه‌ده عجایب کورنش‌لر بولا. کیسکه‌نتدن دیگز اوستونده حاصل بولا دڤاریس‌لر مناره‌لر باشنه‌لرـ ره‌تدن تزلـگان باغانالارـ کوب تره‌زه‌لی ایولر بالقون‌لرـ آول‌لرـ کوب حیوانلاری اوطلاب یاتا تورغان بولون‌لارـ آطغه آطلانوب یوروچی‌لرـ جه‌یاولی‌لر. بوشه‌وله‌لر ئلی برگه جییولالارـ آندن آری بری آرتندن بری صو اوستونده یورب غائب بولالار.

بوکورنش‌لر شوندایـن عجب ایس کیتارلك‌که آلارنی نچه یوز یل‌لاردن بیرلی خلق اوّل زمانده بولغان سحرچی قارچق فاتامورگاننك کورنشی دیب آطی‌لار.

اما بوکورنش‌نك هیچده عادتدن طش بولغان اشی یوق. شول سببدنکه اول دڤاریس‌لار باشنه‌لر درواقع بار دنیا یوزنده اما دیگز

اوستونده توگل بلکه ییر یوزنده دیگز جاغاسنده بلکه هوا آلارنی دیگز اوستونه کوزگودن توشکان شیکللی توشوره دیگز دولقونی آلارنی ئلی برگه جیبه ئلی طاراتا ــ بو حال عجب طویولا اصلن بلمه‌گان کشی‌گه گنه. بو صورتلرده هوانڭ صورت توشرووی تورلیچه بولغانلقدن بعض وقتده آیرم آچق توشه بعض وقتده تونق توشه.

شمالی آفریقاده (الجزائرده) آلژیرده بر طاو آراسی جرندی بار. بو جرندی تورلی نرسه‌لر کورنو بله مشهور «کورنش جرنده‌سی» دیوب آتالا. آننڭ طورسنده بر فرانسوز آفیتسری سویه‌لی اول آفیتسر شول یاقده خدمت ایتکان اول ایته: بر تابقر اول جرندیگه کیره طورغان توشده جال ایته‌ر اوچون بر طاش اوستنه اوطردم‌دی. بعده کوردم‌که میندن اوچیوز صاژین مقداری مسافه‌ده طاش اوستونده بر کشی اوطرا. بو کشی گویه مین اوطورغان شیکللی اوطورا. طاش اوستندن مین تورغاچ اولده طوردی. مین آنارغه تابایوری باشلاغاچ اولده میڭا تابایوری باشلادی. یاقنیلاشه‌باشلاغاچ کوردم‌که اول‌هم آفیتسر ایمش اوستنده مینم‌اوستمده‌گی شیکللی بزنڭ پولك موندیری، یاقنراق کیلگاچ کوردمکه اول کشی اوزم شیکللی قیافتده ایمش ــ بو حال مینی قورقوغه صالدی آلایده کورشرگه آنارغه قولمنی صوزدم اولده میڭا قولن صوزدی. بعده قلچمنی چغاروب آنارغه حمله قیلدم ایسه اول هم قیلچن چغاروب میڭا تابا کیلدی برنیچه آدم آطلاب اوستنه بارغان ایدم کورنش یوق بولدی. آفیتسر نی حال ایکانلگن شونده‌غنه بلدی. بعده آڭلاغاچ اوز کوله‌گه‌سندن اوزی قورقغانلقدن اویالغان.

اول جرندیده باشقه آفیتسرلر، صالداتلرده کوب کورنش‌لر کورگانلر. بر صالدات اوز صورتن کوروب بارا طورغاچ طوغری اوستونه کلگانلکدن قلچن طاشلاب قاچوب قایتوب اچنه صولوشی صیمیچه کرییستغه قایتوب سویله‌گان صالدات بوشه‌وله‌دن قاچغاچ شوله‌ده موناردن یراق یوکورگان.

عجب شه‌وله‌لر کورنشی
طاولارده‌ده بولا مثلا گیرمانیه‌ده
بیك آنچه‌بیوکن توگل بروکلین
اسملی طاو بار.

بوطاو باشینه باری شول
قزقلی کورنش‌لرنی کورر
اوچون گنه‌منه‌لر. بوکورنشلر
صوره‌تلر بروکلین کورنشلری
دیب آتالا.

اول طاوغه قویاش چغار
وقتغه باروب طورالار.

برسیاح سویلی بیله: «بر
ایرته بله ساعت دورتده کتدك
کوك هیچ بولوطسز صاف
ایدی - توبان طاو ایته‌گنده

(شیڭ ٤) گلیرمانیه‌ده بروکین طاونڭغی کورنش.

سیراك گنه طومانی قودی - مین طاو توبه‌سنده آرقامنی قویاشغه
تابا قویوب آیاق اوره طوردم هم کوکگه تابا قاری باشلادم. درحال
کوردمکه آلدمده هواده بیك زور برکشی طورا قویاش مینم آرتمده
ایدی ئلیگی کشی بیك زور کوله‌گه‌گه اوشی‌در ایدی بوکوله‌گه
هواده طورب اوزی طاودنده بیوك ایدی. بوحالده‌بر بیل کلوب مینم
اشله‌په‌نی اوچورب کیته یازدی - اشلپه‌نی توتارغه قولومنی
کوته‌رگان ایدم اول کشی هم قولون کوته‌ردی اول
آراده مینم یانمه ایبداش کلدی - هواده ئلیگی زور کشی یاننده
ینه بر زور کشی حاصل بولدی. هر ایکی کشی بزنی
قیلنساق شونی قیلندیلار - بوزور کشی‌لر کم‌لر؟ بولار بزنڭ
اوزبزنڭ کوله‌گه‌لربز اول کوله‌گه‌لر طاو ایته‌گندن کوته‌رله تورغان
طومانغه توشکان‌لر گویه یالتراوقلی استیناغه توشکان شیکللی برآز

تورغاچ ییل ایسوب طومانني قودی بس ئليگی زور کشی‌لرده غائب بولدی‌لار. بر آزدن ییل باصلوب توناندن ینه طومان کوته‌رلگاچ ئلیگی ایکی زور کشی‌لر ینه‌ده حاصل بولدی». آندی کورنش‌لر بر بروکین‌ده گنه توگل‌کوب ییرده مثلا قرم‌ده‌آی پیتری طاونده بولالار..

کوکده کورونه طورغان صالاوات کوپری صورتنده‌گی آلقه‌لر، تاجلر، یاقتی باغانه‌لر کروسلر.

بروکین طاونداغی شیکللی کورنش‌لر باشقه طاولرده‌ده بولا ــ هوا صالقون بولسه کورنش ینه‌آچغراق عجبراك بولا.

بر لیسنیچی (اورمان ناچالنیگی) سویلی بیله: اول بر وقتنی آلپی طاولرینك برسینه منگان ایکان. کوك صاف وبولوطلردن چیستا بولغان ــ ییل بولمغان قراولی صالقون یخشی‌اوق قاتی بولغان. آز- آز طومان بولا باشلاغان طومان توبانتن طاو ایته‌گندن یوغاری کوته‌رلگان بتون طاونی قابلاب لیسنیچی‌نك اوزین هم طومان قابلاغان ــ موندن آری طومان صالاوات کوپری شیکللی تورلی ماتور توسلرگه ایله‌نگان اول دوغا بولوب آندن آری آلقانلانغان کوکن شولای ایتوب توگاره‌ك صالاوات کوپری بولغان ــ بر آزدن ینه توگه‌ره‌ك صالاوات کوپری حاصل بولوب اولگسندن تونوغراق بولغان. ینه‌ده اوچونچی حاصل بولغان بو آلقه‌لر بری اچنده بری بولغان. بعده کورگانکه بو آلقالر اچنده بر کشی اوطورا اول کشی لیسنیچی‌نك اوز کوله‌گه‌سی بولغان لیسنیچی باشین سلکگاچ اوچ توگه‌ره‌ك صالاوات کوپرلرینك اوچوسی‌ده سلکنگانلر.

(شکل ٥) کشی تیرەسندە صلوات کوپری کبك آلقەلر.

برنیچه منوتدن صوڭ بو آلقەلر بارسیدە غائب بولغانلر- آلار اورنونده باری صورو قویی طومان قالغان. موندی صلوات کوپری توسلی آلقەلر بعض بر وقتده طاو باشنداغنه توگل صالقون کونلرده توبان اورنلاردەدە بولا- آلار قراولی صالقون ییرده بولالر صالقون یاقدە- مثلا بر دیگزچی سویلی: بوز دیگزندە بارا طورغاچ کارابلری قویی طومان اچینه باروب کرگان- ایرته بلە دیگز اوستونده قویاش چقغاچ طومانده اوز کولەگەسین کورگان. کولەگەدە باش تیرەسندە دورت توگەرەك تاج کورنگان بو دورت آلقا برسی برسینه کییورتلگان آلار اچنده باش کولەگەسی بولغان.

بزنڭ ییرده آندی توگەرەك صلوات کوپریدای آلقەلر کورنه مثلا صالقون کیچدە آی تیرەسندە- بعض وقتده بر توگەرەك بعض وقتده بری اوستونده ایکنچیسی ئلله نیچەلب بولا.

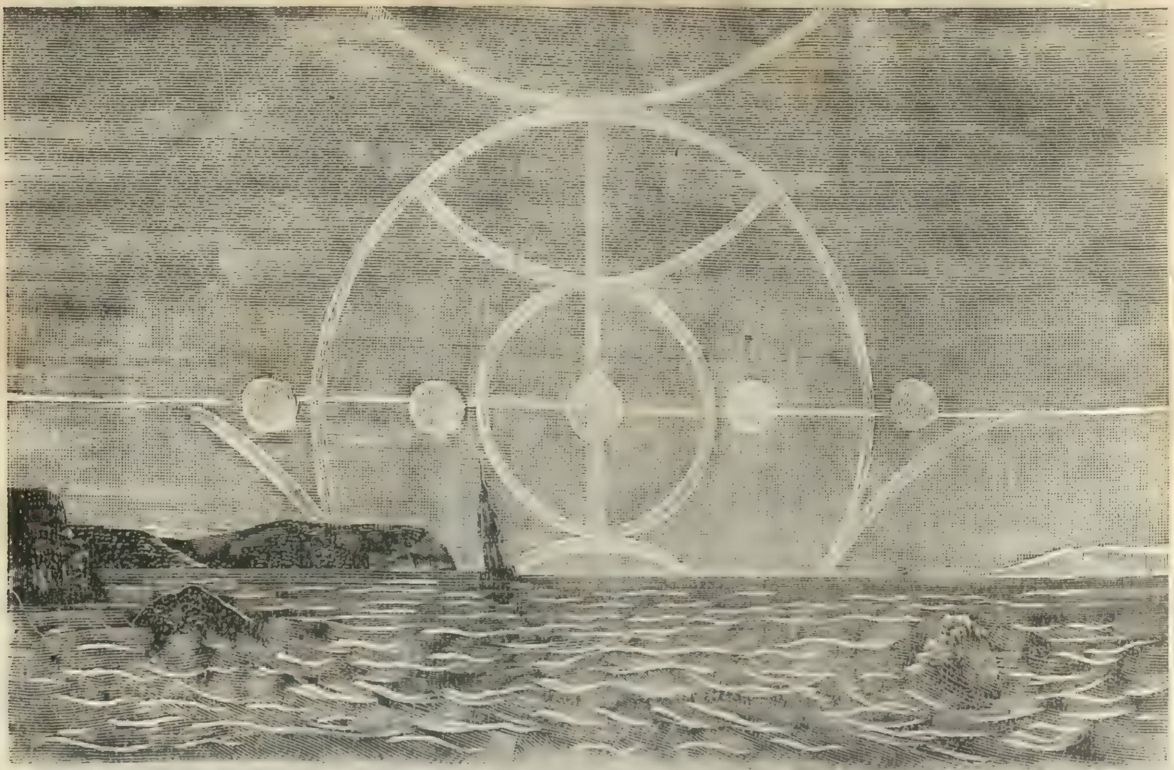

(٦ شکل) کوکده صلوات کوپری آلقه‌لری هم یالغان قویاشلر.

رسم ١١ – ١٢ ودخی کوکده بری اوستونه برسی ئلله نیچه‌لەب آلقا صلوات کوپری شیکللی حاصل بولا. اما بعض وقتده اول آلقالار برسین برسنه چالماشتروب قارا قارشی کیتورلگان بولا موندی آلقه‌لار صالقون یاقده بیك صالقون کونلرده بولا. بعض وقتده کوکده کریستلر بولا – قویاش بو کریستنڭ اورتاسنده بولا – کریستلر کوکده تونله‌ده بولا – بر دیگزچی سویلی: تونله آی تیره‌سنده آلقه کوردم‌دی آلقه اچنده آق کریست. کریستنڭ اورتاسنده آی – کریست آی قدری اوك بولمسه‌ده یخشوق یاقتی ایدی – کریستنڭ اوڭنده صولنك ایکیشار آی بار ایدی شولای ایتوب بو دیگزچی کوکده بر یولی بش آی کورگان برسی چن آی دورتسی آنڭ کوله‌گه‌لری آلاری یالغانچی آی‌لار دیب آتالا. بو دورت آی چن آی شیکللی آنچه یاقتی توگل‌لر.

بعض وقتده کوکده ایکی قویاش کورونه. برسی یاقتی چن قویاش ایکنچیسی یاقتی بولسه‌ده شونوله‌سی کنه – بعض وقتده یالغانچی قویاش باغانا شیکللی بولوب کورونه – بولار نیچك بولای بولوب

کورونه؟ شول سببدنکه قویاش یـه بولوطغه یـه طومانغه قارشی بولغانلقدن کوزگی‌گه توشکان شیکللی توشه ـ هر کمگه معلوم‌که قویاشلی کونده تره‌زه نیچك یالطری اول یالطری شونك اوچون آنده قویاش صورتی توشه ـ قویاش بوظداده طوماندەده هم بولوطده‌ده کورونه اما طومان دیگاچده پراصطوی طومان توگل. طومان تورلیچه بولا. صالقون یاقده قش کونلرنده طومان بوظدن بولغان اینه‌لردن جیینتق بولا. بزنك یاقده‌ده موندی بوظ اینه‌لری هواده بولا ـ موندی اینه‌لر بیك صالقون چاغنده هواده یوزوب یوری‌لر هـم قویاشلی کونده یالطری‌لار. مونا شوندی اینه‌لردن طومان هم بولوط حاصل بولا.

(شکل ٧) صالقون کیچده آی تیره‌سنده آلقه

موندایـن کورنش‌لر کوبره‌ك صالقون یـاق‌لارده بولا ـ بعض چاقده سیراك گنه صالقون توگل یاقداده بولا ـ موندی طومـانده

کوزگوده‌گی شیکللی ایکی قویاش کورونه برسی قویاش چغشنده ایکنچی باطشنده بری برینه قارشی بولای کورنو قویاش چغوب بر آز ییر یوزینه کوته‌رلگان وقتلرده بولا ـ اما موندی طومان یاکه بولوط ییر بله قویاش آراسنده یاکه ییر بله آی آراسنده بولسه اول صورتده موندا‌ین حال ظاهر بولا. قویاش یا آی یاقتیسی بوظ اینه‌لرندن حاصل بولغان طومان یاکه بولوط آرقلی اوتله‌شسه بوظ اینه‌لری صلوات کوپری شیکللی تورلی توسلر بله یالطرار شولوق سببدن آی قویاش تیره‌سنك صلوات کوپری توسلی آلقه‌لار بولا ـ کوبستلر هم یالغان آی‌لار بولا ـ بولار بارچه‌سی قویاش وآی یاقتیسی نك بوظدن اوچوب یوری تورغان اینه‌لرده اوینا‌وندان‌در ـ اول اینالر یوقاروده هواده اوچوب یوری‌لر.

(شکل۸) کوکنك آی یاننك [illegible] هم ایکی یاغنك ایکی یالغان آی

بوظ اینه‌لرندن بولغان بولوطلر ییر اوستونده جایـن قشین یوری‌لر ـ امـا جاین آندی بولوطلار بیك یوغاری بولالار هـم قش‌داغی شیکللی آنچه قوییده بولمی‌لار.

جای کوننده بوظ اینه‌لرندن بولوط نیچوك بولا؟ اول شوندن بولادرکه بولوط تورغان قدری یوقاری‌ده جای کوننده‌ده قشداغی شیکللی صالقون قراو بولا.

خلق یوغاری‌ده آنچه صالقون بواووین شوندان بلـگان‌لرگه

صنار اوچون بیك بیوك طاولارغه منگان‌لر قایولارنده یل أیلنه‌سنی قار، بوظ کورنوب طورا هم هوا شارنی اوچوب بولوطلاردن اوزغان‌لار.

کوکده هواده صالقونلق. خلق هواده نیچك هوا شارنده اوچقانلغی بیانی.

یبر یوزنده شوندایین طاولار بارکه آلارنڭ بیوکلگی بر نیچه‌مه چاقروملار بولا — اول طاولارنڭ ایته‌گنده چدی آلماسلق قزو بولسه‌ده طاو توبه‌سنده هیچ بر وقتده قار اریمی. مثلا: قافقازده البروس طاوی‌نڭ بیوکلگی بش چاقروم آنڭ باشنده جاین قشین آق بورك مثاللی قار، بوظ هیچده بتمی طورا.

آندن غیری بیوکلکده آلتی، یدی، سکز چاقروملی طاولرده بار. آزیه‌ده ایڤیرست اسملی بیوکلکی اون چاقرم طاو بار. بو کونگاچه آنڭ باشنه هیچ کم منگانی یوق. ایڤیرست باشنده هر وقتده قار بوظ — بو طاو اوزی بیك قزو یاقده قزولق اول طاونڭ توبنده‌گنه باشنده ایسه هر وقتده چیکسز صالقونلق شول سببدن آنڭ قاری بوزی اریمی.

آدمی منه آلغان ایڭ بیوك طاونڭ بیوکلگی آلطی چاقرم چیرك آندی بیوك طاولرغه منو بیك مشکل — آنده منونڭ مشکللگی یول قورقنچلغندن‌غنه توگل — صالقونلق خلاف کیلوب قار وبوظدن قورقنچ بارلقدن‌غنه‌ده‌توگل تورلی جهنم چوقورلری بولوب یوز توبان جارلر بولغانلقدن‌غنه‌ده توگل — بلکه آندن منوی مشکللگی صولو آلووی قیین بولغانلقدن‌در — چونکه بیوك بیرده هوا توبان یبرده‌گی شیکللی طغز توگل صییق یعنی هوا آز — توبان ییرده آدم اچنه بر صولوب جیوب آلغاننی آنده یوغاریده ایکی اوچ مرتبه صولاوده‌ده اچنه جییب آلا آلماس — آدم طونچغب اولماو اوچون آندی طاونڭ توبه‌سنی نیز، نیز صولارغه کیره‌ك بولا. آدم هواغه طوب طوری یکرمی اوتوز چاقرم منه قالسه هیچ صولوش آلا آلمیچه طونچغب اولار

صودن قوروغه چقغان بالق شیکللی. بوکونگاچه ییردن اون چاقرم بیوکلك‌که باری بتون دنیاده ایکی‌گنه کشی منگان، ایکی آگلچن، بری گلیشر فامیلیه‌لی، ایکنچسی کوکسۋیل، اولده بولسه هوا شارنڭ‌غنه طاوغه توگل.

آندی هوا شارلری یفاك ماتیریه‌سندن، یاکه تافتادن اشله‌نه‌ـ شارنڭ طشی تاینکه هوا اوتمه‌سون اوچون اوزینه برتورلی مخصوص لاك بله بویالنه ـ هوا شارلری آرقلی اوته‌سی اوچ دورت صاژین قالونلغی اشله‌نله هم آنداننده ضورراق بولا. اول شارنڭ اچینه توتون یاکه أسسی هوا طوتورلسه بس شار هواده‌توتون اوچقان شیکللی‌اوچار. شارنڭ اوستونه ایشلگان جب‌لردن جه‌تمه شیکللی نرسه کییورتله، جب‌لرنڭ قالونلغی دیلبگه‌دنده‌کیم بولمی، اول جه‌تمه‌گه چبقدن اورگان ضور کارزینکه بیله‌نله، اول کارزینکه‌گه کشی‌لر اوطرا.

اوچار اوچون شار اچینه أسسی هوا اورنینه یاقتورته طورغان غاز (بخار) طوترو ممکن اول شول غاز قایوسی ضور شهرلر اورامنڭ فانارلرده یاندرالر. چونکه بوغاز هوادن کوب ییکل بولغانلقدن توتون شیکللی یوغاری تابا اوچا. بس شار اچینه آنی طوترو یاخشیراق آندی یاقترته طورغان غازدن ییکلراك غازلرده بار. ایلڭ ییکلی (ۋادارود) غازی ـ عادتده کوبسی‌هوا شارینه شونی طوطرالر.

هوا شارنده ۱۸۶۲ نچی یلده ۵ نچی سینتابرده یوقاری‌ده مذکور گلیشر بله کوکسۋیل ایکسی کوته‌رلدیلر ـ شار بیك قوتلی تیز کوتارلدی ـ اول نی‌قدر کوتارلگان صاین هوا صالقوندن صالقونغه کیته بارغان ـ ییردن اوچ چاقرم کوته‌رلگاچ بولر بولوطقه یتکانلر.

توبانتن یراقتن قاراغان کشی‌گه بولوط بر توتوش نرسه بولوب کورونه، امـا یانینه ایرشکاچ باری بر ییر اوستونده‌گی طومان شیکللی ایمش.

ایندی بولار بولوط آرقلی‌ده اوچوب جقغانلار، صالقوندن جووشلکدن طوکب قالتری باشلاغانلر ـ طومان یاکه بولوط اچنڭ

اوچقانده تیره اطراف ناچار کورنگان ـ شار آنداننده یوغاری کیتکاچ (بولوطنی اوزغاچ) ینه‌دن یاقتیلق‌غه چقغانلر: آنده زانگار کوك هم قویاش کورنگان. شار شولای ایتوب هر بولوطدن یوغاری کوته‌رلگان.

بولوطلر یوغاریدن گویه‌که دولقنلی آق بولوط شیکللی کورنگان، اوستونه قار یاوغان قر شیکللی ـ قای آراده بولوطلر آیرلوب کیتکاچ ییرده کورنگان آوللر، اورمانلر، شهرلر، دیگزلر، کاراهلر بارسی آیروم آچق کورنگانلر.

(شکل ٩) بولوطلردن یوغاری کوته‌رلگان هوا شاری

بولوطلردن یوغاری ینه‌ده بیك صالقون بولاباشلاغان، ییردن دورت بش چاقرم منگاچ شول قدری صالقون بولغانکه اوزلری اوچون کارزینکه‌ده آلوب منگان زاپاس صو بوظ بولوب قاتقان، صوآلورغه قیینراق بولا باشلاغان ـ قولاقلر شاولاغان یوره‌ك آرتق سیکره باشلاغان. امـا باطر آنگلیچانلر چدارغه قطع قیلغانلر تـا آفتق حاللرگه‌چه توبه‌ن توشارگه تله‌مه‌گانلر. یردن سیگز چاقرم منگاچ گلیشر بتونله‌ی حالسزله‌نگان قولن کوته‌ره آلمی، بتون تنن سلکتته آلمی ینه بر

آزدن بیهوش بولوب یغلغان؛ شار بیك تیزلك بله همان یوغاری کوته‌رلگان، بو هر ایکی باطرغه ئولومدن قورقنچ بوله باشلاغان. یردن اون چاقرم بولغان، گلیشر بتونله‌ی کوگه‌رب میت شیکللی یاتقان. کوکسۋیل هم بتونله‌ی کوچه‌ن شیکللی قاتوب کوچکه صولو آلوب بار کوچینی جییب قولون کوته‌رمه‌کچی بولغان. لکن قولی کوته‌رلمه‌گان اش‌که یارامغان، گویه چبرقی شیکللی آصلنوب توشکان بس قولی اش‌که یارماغاچ، کلاپان(*) جبن تشی برله تشله‌ب تارتقان، کلاپان آچلغان شار اچندن „غاز" آز آز چغا باشلاغان بوسببدن شار آقرنلاب توبه‌ن تابا توشه باشلاغان.

بیوکلگی اون چاقرمده چاغنده صالقونلق گرادسی یکرمی دورتدن آرتغراق بولغان.

بو وقتده یر یوزنده یغاچلر یه‌م-یاشل یافراقلر بولغان هم تورلی چه‌چکلر خوطرده بولغان. توبه‌نده هوا طغز بولغانلقدن صولو آلورغه اوڭای بولا، اما یوغاریده سیره‌ك بولغانلقدن صولو آلورغه قیین بولا.

بولاردن غیری کوب کشی‌لر هوا شارنده اوچقان‌لر. لکن سیکز چاقرم یارمدن آرتق اوچغان‌لری یوق. هوا شارنده اوچقانده هلاکلك‌لرده‌کوب‌بولغان: بعضسی‌نڭ شارنڭ غاز آرتق کوب بولغانلقدن شار یارلب اوزلری کارزینکه برله یرگه توشب ایزلگان‌لر، بعضسی بیل دینگز اوستونه آلوب کیتب آنده هلاك بولغان‌لر، بعضسی‌نڭ شار اچنده‌گی غازغه اوط تیيب یانغان هم کوب اوچوچی‌لر ایسه‌ن صاو اوچوب ینه یر یوزینه قایتان‌لر. هر اوچوچی‌لر یوغاری جای کونده‌ده بیك صالقون دیلر، هوا صییق، صولاو مشکل دیلر، بولای بولغاچ یولدزغه، آی‌غه قدر بارو ممکن بولماسقه کیره‌ك، اوچ دورت یوز چاقرم بیوکلکده هوا برده بولماسقه کیره‌ك.

یر یوزنڭ قزو هوا وقتنده هواده قشقی کون شیکلی صالقون بولا دیب کم اویلار؟

(*) کلاپان، دیب شار اچنده‌گی غازنی چغارا طورغان کچکنه قاپقاچ آتالا.

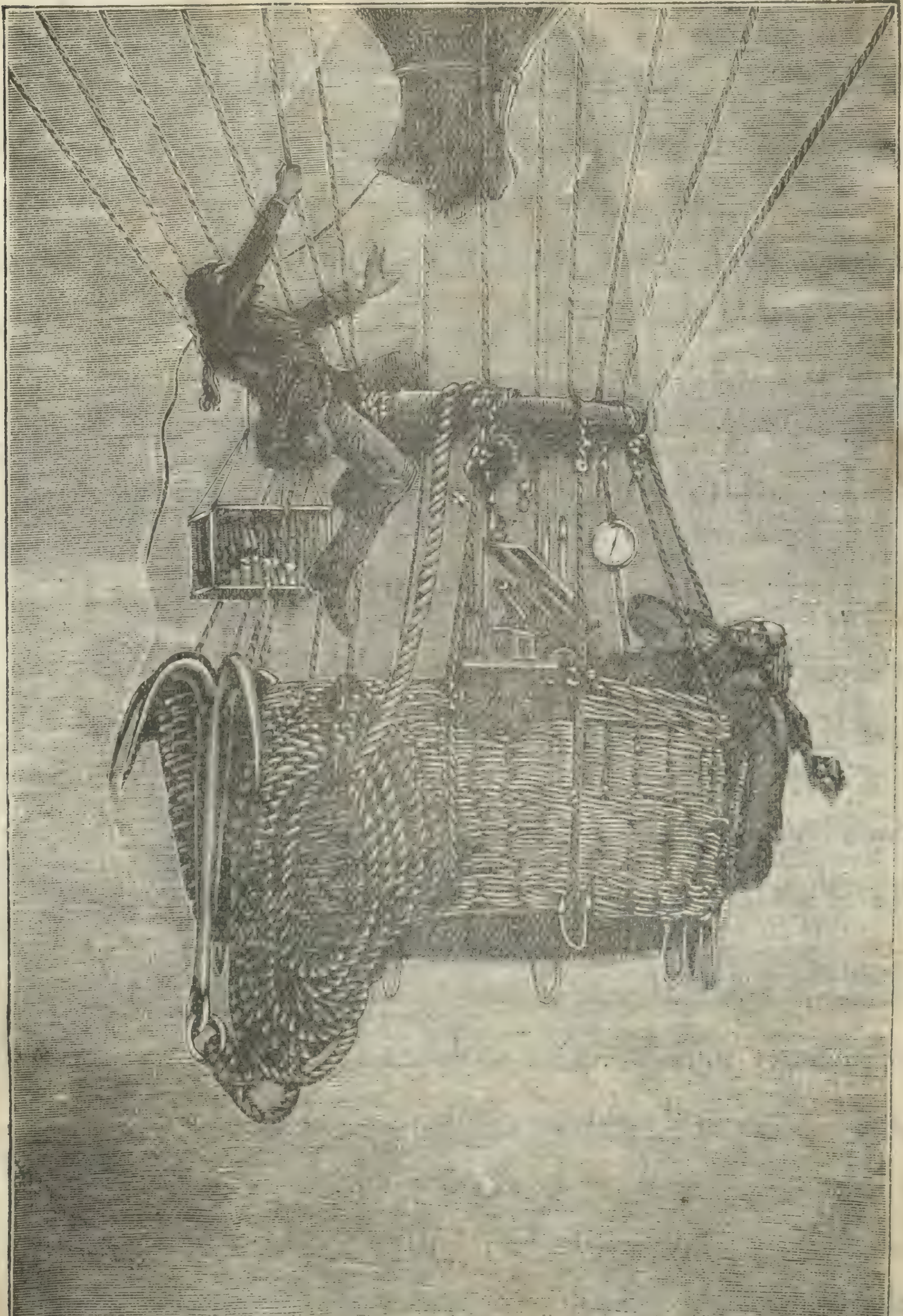

(۱۰ انجی رسم) گلیشیر برله کوکسوڤیل‌ناك هوا شارنده خوفلی حاللری.

یوغاری هواده نی سببدن هر وقتده صالقون بولا؟

شول سببدن‌که هوا قویاش اسیلگی بله‌گنه جلنمی بلکه قویاش برله قزدرلغان یر برله‌ده جلنه، قویاش یاقتیسی هر نرسه‌دن بیگره‌ك یرنی جلته، آندن قالا صونی جلتا، قویاش هوانی بتونلای آز جلتا.

شول سببدنده قش کوننده کوك بولوطسز بولغانده کون صالقون قراولی بولا، اما ایو توبه‌لرنده قار بوز اری هوا ایسه همان صالقون بولا، بس قویاش قشغی بولسه‌ده ایو توبه‌سین جلتا آلا هوانی جلتا آلمی، جایگی قویاش هم هوانی حتی‌که برده جلتمی دیساك یاری، هوا شارنده جای‌کونی اوچوچی‌لار بولوطلاردن یوغاری قویاش‌کورنسه‌ده هوا صالقون بولا، اما آشاملق اچملك یاشچیگی اوطورغچ کارزینه هم قمز جلی‌راق بولادیلر. بولای بولغاچ قویاش یاقتیسی هوا آرقلی پیالا آرقلی اوتله‌شکان شکلی اوتله‌شه حتی‌که پیالانی برده جلتمی پیالا قویاش‌ده طورساده تره‌زه توبنه قاراغانده صالقون بولا، پیالانی تره‌زه توبنه صالوب قویساك آنده یاخشی جلنه.

یر جای کوننده قشغه قاراغانده یاخشی‌راق جلنه، شول سببدن هوا هم جای کوننده جلی‌راق بولا، اوشبو سببدن اوك یر صوغه قاراغانده تیزره‌ك صالقونایه، دینگز جاغه‌سی هم یرده اچکه‌ره‌ك کوندز دینگز اوستونه قاراغانده قزوراق بولا، تونله صالقونراق بولا، اما دینگز اوستونده مونك عکسنچه کوندز قزو بولمی تونله یر یوزینه قاراغانده جلی‌راق بولا، سینتابر آینده دینگز جاغاسنده ایو توبه‌لری ایرته برله آپپاق قراو بولا، اما دینگز اوستونده‌گی کاراب‌لارده قراو بولمی.

ییل نیچوك ایسه؟

دینگز جاغاسنده طوروچی‌لار بله‌لرکه جای کوننده کوندز سؤیژی (صالقونچه) ییل دینگزدن جاغغه تابا ایسه، تونله جاغادن دینگزگه تابا

ایسه. بو نـیدن بولای بولا؟ اول شوندن‌که دینـگز جاغاسنك یر اوستونده هوا اسسی‌رەك بولا، اما دینـگز اوستونده تونله جلی‌راق، هوا صالقون یردن جلی‌غه تابا آغا، یر یوزنده بر طرفده جلی‌راق ایکنچیسنك صالقونراق هوا بولسه هوانك آغوی یعنی جیل ایسوی‌نك قاعده‌سی یوغاری‌ده ایتـکانچه بولا، یعنی صالقوندن جلی‌غه تابا بولا. آتلانتیك هم ضور اوقیانوس‌لارده (محیط دینـگزلرده) شوندی طرف‌لار بار آنده دینـگزلرنك کیـگلـکلری ئلله نیچه یوز بلـکه نیچه‌مه ملك چاقرم‌لار؛ آنده یل ایل‌نه‌سنده باری بر نیچه کونلرنی‌گنه استثنا برله ییل بر یافدانغنه ایسه، هیچ‌ده ایـکنچی یاقغه ایل‌نمی، بو ییل دیگزچی‌لر اصطلاحنده پاسسات دیب آتالا، آتلانتیك اوقیانوسنده یوروچی دینـگزچی‌لر مونی یخشی بل‌ه‌لر، اسپانیول‌لر بو اوقیانوسده ایك اول یوروچی‌لر شوندی یاقغه اول طوری کالـگاچ قورقوشغان‌لار، اسپانیه‌لی‌لر بزنك شکلی ییل‌نك کون صاین تورلی یاقغه آلشنووینه ایل‌شکان بولغان‌لار ییل بلـکه ساعت صاین آلشنوینه ایل‌شکان بولغان‌لار اما اول یاقده نی قدری وقت بارسه‌لارده همان بر یاقغه ایسکانلـکدن اوز یرمزگه قایتب کره‌سمز یوق دییشکانلر، چونـکه اول وقتده پراخوط بولمغانلقدن فارض برله یورگانده ییل اوگاینه‌غنه بارو ممکن بولغان.

پاسسات ییلی قزو یاقغه تابا ایسه، یر یوزنده شوندی یاقلار بارکه آنده جای کونده قویاش باش توبه‌سی طوروسنده طورا کوله‌گه هیچده بولمی شول سببدن اول یمان قزدرا، بو یاقلارده قزولق یل ایل‌نه‌سنه بولا، آنده قش هیچده بولمی، قش بولاسی اورنغه آنده بتون آطنه‌شه‌ر یغمور قویب طورا، آنده پاسسات ییلی توگل هیچ بر ییل بولمی؛ آنده هوا طب طن طورا، لکن ئلله نیده بر یمان داؤل بولا. بـیله بولغاچ اوقیانوسده‌گی پاسسات ییل‌لری قزو یر یوزینه تابا ایسکانلـگی معلوم بولدی.

اوقیانوس‌لرنك هر یرنده ییل بیله ایتکانچه برگنه یاقدن ایسمی بعض توشنك آطاولار ماطی، ماتیریك یاننك ییل قورداغی شکللی تورلیچه گه اورله.

شمالی آفریقاده چول‌لك بر یاپان بار - آنده اول صاخارا (صخرا) دیب آتالا - اول صخرانڭ اوزونلغی اون مڭ چاقرملاب، کیڭلگی بش مڭ چاقرم - اول صخراده جان ایه‌سی و آدم‌طورمی، آنده قمده هیچ نرسه اوسمه‌گان طاؤلار بار، صو بیك سیره‌ك اورنده تابولا، نچه‌مه دیسه‌تکه چاقرم یاکه نچه‌مه یوز چاقرمده بر قویو اوچری، آلای بولسه‌ده صووی بیك ناچار، قزولق هیچ چدارلق توگل، یغمور نتاکه هیچده بولمی، قم‌لار طاش‌لار قویاش ایله اوطقه قزغان شکللی قزالرکه آنده ایله‌شمه‌گان کشی یالان آیاق یوری آلمی، هوا شوندی اسسی‌که عادتلنمه‌گان کشی صولوده آلا آلمی، آنده قزولق یل ایلنه‌سنده. بو صخراغه تابا هر طرفدن کیلوب ایسه: جنوبدن شمالدن مشرقدن مغربدن گویه بو صخرائلله نچه‌مه یوز بلکه مڭ چاقرم‌لاردن هوانی تارتا.

صخراغه هوا ییل هر طرفدن بارا ایکان، آلار قایده کیته بر قاینه کیتمه‌گاچ آنده چیکسز هوا جییلماق کیره‌ك.

آفریقا صخراسنده وغیری قزو طرفلارده هوا قزوی برله قزا، قزغاچ یوغاری کوکگه تابا کوته‌رلوب یوغالا. هر کم‌گه معلوم‌که اسسی هوا صالقون هوادن اوستده بولا، مثلا ایو اچنده توبه تاقتاسی تیره‌سندن ایده‌نده‌گی تزگه قاراغانده جلی‌راق بولا. صالقون هوا توبان یاتا، بس صخراده‌ده بو قاعده‌گه مبنی. آفریقا صخراسنده کورشی طرفلاردن ایسکان هوا اول یر اوستونه طورا، بعده یردن تیز قزولق کسب ایتوب یوغاری کوکگه کوته‌رله. ایو ایشوگن چولانغه تابا آچقاچ طشدن صالقون هوا توبانتن کره، ایودن طشغه تابا جلی هوا یوغارتن چغا، گویه‌که ایشوکده برینه قارشی ایکی تورلی ییل ایسه، ایو اچنده بولمه‌دن ایکنچی بولمه‌گه هوانڭ آغوی یر یوزنده بر طرفدن ایکنچی طرفغه‌ییل‌نڭ ایسوی مثاللی. هواده شارده اوچغان کشی‌لر سویلی‌لر هوادن یرگه تابا ایسه تورغان ییللر تورلیسی

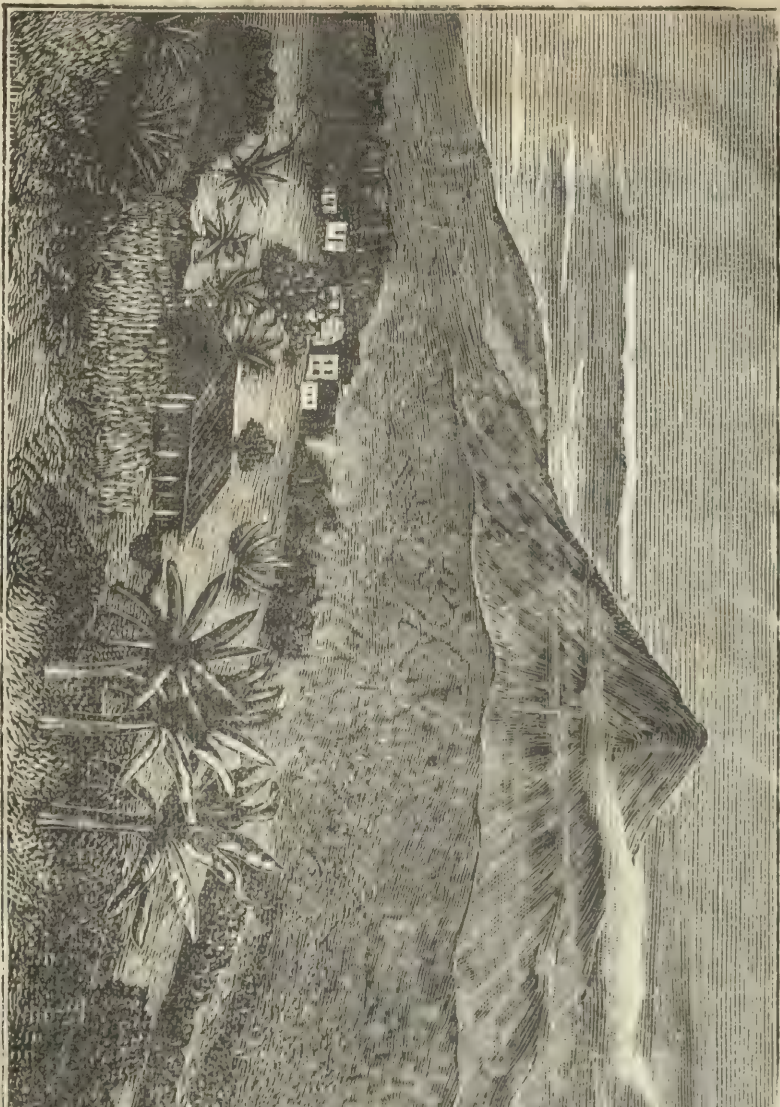

(۱۱ شکل) تینیریف آطاوی ییل اول آطاوزنڭ توبه‌سنده بر یافقه تابا ایسه طاق ایته‌گنده بتونلای ایکنچی یافقه‌ٔ تابا ایسه.

تورلی یـاقدن ایسه دیلر. مونی یردن قاراب بولوطلارنـڭ تورلی یاقـغه آوٗشقانـندن کوروب بلورگه ممکن، مثلا: توبانگی بولوطلار بر اوڭغایغه تابا آغالار، اما یوغاریغی لاری ایـکنچی‌لر بتونلای ایکنچی اوڭایغه. آتلانتیك اوقیانوسنده پاسسات ییلی ایسکانده شولوق اوقـیانوسده تینـیریف آطاوٗنده بـیوك طاو بار آنڭ توبنڭ‌تون اورتاسندن باشلاب توشلك گه تابا ایسه، طاو توبه‌سنڭ اوچ چاقرم یارم بیوك اورنده ییل توشلـكدن تون اورتاسینه تابـا ایسه، جلی ییل یوغارتن ایسه آناردنڭ یوغار- راق منگو صالقون قراوٗ. مونده جلی هوا یوغاری کوته‌رلگاچ صالقونایه، تینیریف آطاوٗندن جنوب گه تاباجلی ییل یر اوستونڭ اوچ چاقرم

یارم بیوکلکده‌گنه توگل بلکه کوب بیوکلکده بش چاقرمدن یدی چاقرمغاچه بیوکلکده، موندن معلوم بولادرکه هوا قزو یاقدن صالقون یاقغه تابا آوشب آز آز صالقونایه هم توبن یرگه تابا توشه، بس نتیجه‌سی شولای بولدیکه هوا یر اوستونده هم بر اوروندن ایکنچی‌گه ایله‌نب یوری ایك اوّلی بر طرفدن ایکنچی طرفغه تابا بارا، آندن یـنه کیری قایتا، ایکنچیلای یردن توبانتن یوغاری تابا منه ینه‌ده یوغارتن توبان تابا توشه.

ییل نیك ایسه؟

جلی هوا نیك یوغاری کوك‌گه تابا کوته‌روله؟ آنك کوته‌رلوی شول سببدنکه: جلی هوانی صالـقون هوا توبانتن یوغاری تابا أته طغزلی، مای صو اوستونه کوته‌رلگان شکللی. جلی هوا صالقون هوا اوستونه کوته‌روله، اریگان مای صاوتنه صو صالساڭ صو توبان توشب ماینی یوغاری مـنارگه طغزلار، مونك شکللی‌اوك آفریقا صحراسی جلی هواسی چیتدن کیلگان صالقون هوا برله یوغاری قوالانله، بس شول سببدنده یـیل هر قایده بولا، مثلا بر اورنده هوا جلی بولسه آنك برله کورشی اورنده صالقون بولا قالسه درحال جلی هوا یوغاری‌غه قوالانا باشلی، موندن‌بلندیکه برتوشده هوابیك‌جلنسه‌آنده‌صالقون یاقدن ییل ایسه باشلی، یرده تورلی طرفده شولوق بر وقتده اسسی هوا بولا، هم هواده ئلدن - ئلی بیك یش آلوشنه، شول سببدن ییل‌لر تورلیچه بولا.

یر یوزنده منگو هوالر شولای تورلیچه بولا، هر یرده هوا بار هم‌کوچب یوری اول برده بر توشده قاتوب کوچمی طورمی، قویاش هوانی قزدرماسه هم جلیلق، صالقونلق بتون یر یوزنده بر تیگز بولسه ییل‌ده بولماس ایدی هم بـو سببدن آدم طونچغبده ئوله‌ر ایدی. نیندی حکمت ایه‌سی الله تعالی بیله یاراتقان نعم الحکیم القادر.

ییل‌نگ نیندیلری بولا.

بعض وقتلر شوندی قوّتلی ییل بولا که بار نرسه‌لرنی یمیرب عجایب

(١٢ نچی شکل) قوم بورانی - «خمسین»

قورقنچلی حاللرگه توشوره، مصر یرنده «خمسین» اسملی ییل کوب هلاکتلر، تلفلر یاصی؛ «خمسین» نڭ معناسی: ایللی کون ایسه‌تورغان ییل دیگان سوز، خمسین ییلی یاقنلاشسه کوك نڭ توسوندەنوك معلوم بولا: زنگەر، کوك صاریغه، اورله، قویاش آی توسلی آق بولا، آغاچ یافراقلری زنگه‌ریه. قوش‌لر بلا کیله‌سن آلدانوق بله‌لر-ئلی آنده ئلی مونده طنچسزلانوب اوچا باشلی‌لر، هر خلق اوزینڭ توراچق ایولرینه تابا کروب

اشقلانورغه آشوغه‌لر، تااوگای وقتغه‌چه آننك قاچوب طورر اوچون. آدمی ذات هم قرده‌غی، اورمانده‌غی کییك ویرتقچ حیوانلر بو هوادن طونچوغالر. شویله قورقشب تورغان هواده داول سزغرا باشلی گویه آژدها یوتارغه کیله، بیله یمان صزغرغاننك صوگنده داول بیك تیز کیلوب ییته، ضور یغاچ‌لار گویه‌که بر چیته‌ن چبغی شکللی دوغا کبك بوگوله‌لر. حیوان‌لار اوکوروشه‌لر. خلق فزو ییلدن اشقلانورغه هیچ قایده اورون تابا آلمی، تماف توبی کیبه، قول‌لار بیت‌لر تیریسی موشا گویه حاضر جارلورغه طورا. اما داول همان ألدن ألی بیگره‌ك قوتلی اوکوره، کوك همان قارانغولانا بارا، قزو هوا یغاچ‌لارنی صندرا بنالارنی یغا، ییل طوزان شکللی صاری قمنی اوچوروب کیله، بو قم هر بر جارقلارغه تیشوکلرگه طولا، هواده اوچوب یورگان شول قمنی اچکه صولوب آلورغه کیره‌ك بولا.

موندی داول ایکی، اوچ ساعت یاکه بتون کون داولی، آندن آری آقرنلانا، بر نیچه ساعتدن ینه‌ده کوته‌رله آز آز توقتاب طوروی برله بو خمسین ییلی داولی ایللی کون‌گه تارتولا. خمسین داولندن صوك هر یغاچ‌لارنی ایولرنی صاری طوزان باصقان بولا، آندی طوزاننی ییل شول قدری کوته‌رگان بولا که آندن هوا قارنغولانه.

قم بورانی صحرای کبیر یاپانده بولا، آندی ییل، داول: «سموم» ییلی دیب آتالا، سموم ییلینه طوغری کیلگان کشی‌نك اشی خراب: اول کشی هلاك بولمیچه، ئولمیچه قالمی؛ آنارغه طوغری کیلگان کمسه‌لرنی بتورلب کیلگان قم بورانی باصوب کیته. قم بورانی هواده بولوط بولوب هواده کیله قویاشنی ده‌قابلی. آندی بورانده طونچوغب ئولمه‌س اوچون آدم کییوم‌لرینه تورینوب یرگه یاتا، تویه‌لر باشلارین قم‌غه کوموب یاتالر، قزغان قم قولاقلرینه، بورون تیشوکلرینه طولا؛ قولاقده کلا کول قاقغان شکللی شاولی، آخر الامر قم‌ده طورو کیلوچی مسافرلر بیهوش بولوب یغلالر. سموم تیزنك توقتاماسه مسافرلر اوزلری هم تویه‌لری هلاك بوله‌لر، ییل قم برله آلارنی ترله‌ته کومه.

بو ندن ایکی مڭده دورت یوز یل مقدم صحرای کبیرده پیرسیان پادشاهسیننڭ ایللی مڭ عسکرن سموم یلنی قمبارچه‌سن ترلەته گومب کیتکان.

(۱۳ شکل) دیڭزده داۋل.

داول‌لار او یورمه‌لر.

قاتی ییل بولا بر اورنده هوا آز وقت اچنده بیك قاتی قزولانسه بو اورنغه هر طرفدن هوا بیك قوتلی کوچب آغب کیله، هر یاقدن هوا کیلگانلکدن هوالار بری برینه قارشی کیلوب اویورمه‌گه أیله‌نه نتاك قوتلی طاشوده صو بر توشده أیله‌نب صو تیشوك‌لنه لکن صو أیلنگانده توبانگه تابا بوران‌کالانا اما اویورمه یوغاری کوککه تابا بورانکالانا، هوا قزو یافلارده بیك قوتلی داؤل‌لار جش ألدن ألی بولا، داول اویورمه‌گه أیله‌نگاچ کوب یرنی توتا حتی‌که مڭ چاقرم هم آنداننده آرتغراق بولا، آنداین أیله‌نب کلگان داول تسیکلون دیب آتالا یعنی أیلنمه ییل أیلنمه ییلدن بولغان اویورمه برگنه توشده طورمی همان کوچب یوری اول یر اوستونده‌ده بولا هم دینگز اوستونده‌ده بولا. اگرده دینگز اوستونده تسیکلونغه کاراب طوری کیله قالسه‌اول کارابنی دینگزاوستونده نله گانچه آلوب کیته، بر انگلیز دینگزچیسی سویلی: اول اوزینڭ کارابی برله تسیکلونغه طوغری کیلگان، اول وقتده ییل یمان قاتی ایسکان، دینگزده دولقون یمان زور بولغان بیوکلگی اون بیشمر صاژین. آندی یمان ییلنڭ دولقوننڭ یمانرەق قورقنچلی نرسه دینگز جاغاسنده‌غی طاولر، طاش‌لردر. بو سببدن ممکن قدری تیزره‌ك جاغادن دینگز اچینه کیته‌رگه طرشقانلر، بس اویورمه بولارنڭ کارابن دینگز اچنده زور ایلنه‌ده ایله‌ندرب یوروته باشلاغان، هر ایله‌نه‌سی ایکی یوز چاقرم قدرلی بولغان، بیش کون اچنده کاراب اول ایله‌نه‌ده (گردابنڭ) بیش مرتبه ایله‌نگان، آندن آری تسیکلون محیط دینگزینه اچکه (اوقیانوسغه) بو کارابنی طاشلاب اوزوب کیتکان کاراب سلامت قوتولغان.

(١٤نچی شکل) داول برله ویران بولغان چیرکه‌و.

اگرده تسیکلون، دینگز جاغاسنڭ طوغری کیله قالسه یمان هلاك لکلر یاصی.

١٨٣٧نچی یلڭ ٢نچی آۋغوستده «سۋەتوی فومه» جزیره‌سنده بولغان اویورمه (تسیکلون) طوغروسنڭ اوزی کوزی برله کوروچی سویلی، بیله: «اویورمه باری آلتی ساعت‌که تارتلدی، یبل ایو توبه‌لرن واطدی، چیرپیشنی کریشالر هواده اوچوب یوردی‌لرکه آلار توبه‌ن توشوب به‌رلوب ایشك‌لرنی واطدی‌لر یخشوق قالون یغاچ‌لر طامورلری برله صوورلوب چقدی‌لر؛ کوکده ئلی آنده ئلی مونده یاشن‌لر کورندی، ییل‌نڭ اوکروی، کوك کوکره‌وی باری برگه قاتوشوب دنیاده ایشوتلمه‌گان طاوش‌لر چقدی. کیچکی ساعت اونده داول‌نڭ قوتوروی گویه باصلغان کبك بولدی، بز ایندی خداغه شکر بو عذابدن قوتولابز دیب طورغانده، شوندایڭ قاتی یاشن صوقدی‌که بز طوره نورغان ایونڭ اورنی طاوده ایدی، اول طاو سلکنوب جارلدی، یاشندن شهر اچنده بر ایو یانا باشلادی، ییل ینه‌ده بیك قاتی اورگان ایدی بر ایکی مینوت‌اچنده بتون شهرگه‌اوط

توتاشدی، بز تیزەرەك آشغوب ایودن چغوب قاچدق. بزنڭ بیتبزگە اوط اوچقون‌لری چەچرەب اوستوبزگە اوط باشلاری یاوادر ایدی هم دینگز دولقون‌لری، کوبکلری چەچەریدر ایدی.

بوندااین قورقنچلی تون نیچوك اوتکانن آنچە عقلم ادراك قیلە آلمی، طاك آتوب کون بولغاچ کوردك کە: بتون شهر اورننه یانغان کیساو باشلاری‌غنەدە، یمرك بالچق‌لر، کیرپیچ‌لر گنە قالغان قردەغی ایگن‌لر بتونلەی هلاك بولغان، بعض آغاچ یورطلرنی داول دینگزگە کوتەرب آتقان، چیرکەولر یمورلگان.

(۱۵نچی شکل)

دینگز جاغاسنه طوروچی کاراب‌لر، بارکاس‌لر بارچەسی هلاك بولغان‌لر، دینگز جاغاسنده کاراب‌دە کیمەدە ئولوچی‌لرنڭ، و شهر خلقی‌نڭ میتەلری طولوب یاتادر ایدی. غاۋان‌نی(پریستاننی) صاقلی تورغان کریبست داول (تسیکلون) برلە واطلغان ایشلگان، بیش آلطی صاژینده دینگز توبندە یاتا تورغان زور زور طاش‌لر قوبوب چغوب جاغاغە طاشلانغان.

موننڭ سویله‌نگاندن کورنه‌درکه بیل نیندایین هلاکلر کیتوره ایکان. داول دخی مونده سویله‌نگان هلاکلردنده یمانره‌ق بولا. مثلا: دینگزده‌گی کاراب‌لرنی هواغه کوته‌رب آلوب ئلله نیچه چاقرم ایلتوب قورو یرگه طاشلاغانی بار، بر دینگزچی نیندی عجب معجزه شیکللی حکمت برله هلاك بولمی قالغاندر. اول سویلی:

«دینگز اوستونڭ‌گی کارابنی هواغه کوته‌ردیڭ داول چاغاغه طاشلادی» دی. ١٨٢٥نچی یلده، بیل. طاقتالر، بوره‌نه‌لر وغیری میبیل کبی نرسه‌لرنی بوتورب آلوب سکسان چاقرم یرگه ایلتوب طاشلاغان. تیمر یول پویزدی بارغانده داول کیلوب بار ڤاغونلرنی چیت‌که کوته‌رب آتقان.

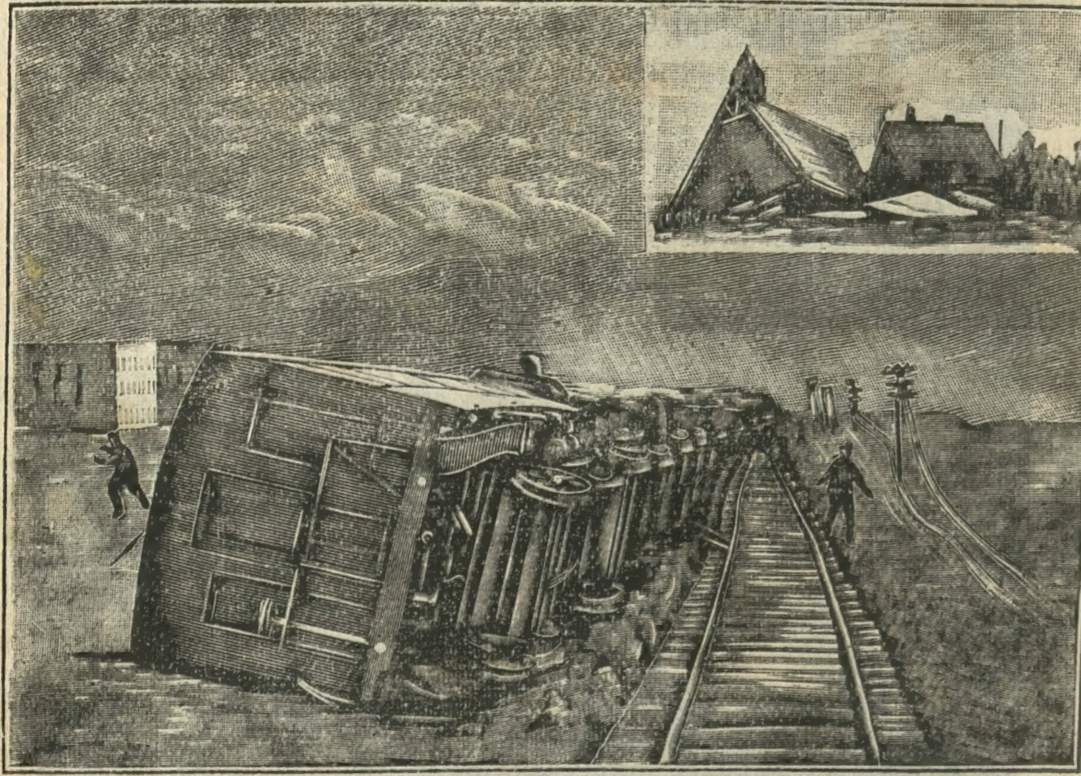

(١٦نچی شکل) داول برله یغلغان تیمر یول پویزدی، ڤاغونلری.

آدمی ذات کورگان قوّتلی بیل‌لرنڭ ایڭ یمانی ١٧٨٠نچی یلده ٢٩نچی سینتبرده آمریقاده دینگز جاغالرنده بولغان، اول قاتی بیل «بارباروس» جزیره‌سی یاننده باشلانغان، آنده بار ایولرنی بنالرنی یغوب ویران قیلوب بارچه آغاچلرنی طامورلری برله قوبارب طاشلاغان.

قالغانی ایکنچی جزءده.